

Παιδαγωγική θεώρηση του παιχνιδιού

Ευγενία Μπαζάνη

Διευθύντρια 13ου Δημοτικού Σχολείου Χαλανδρίου

mpazaneeugenia@gmail.com

Περίληψη

Το παιχνίδι είναι δικαίωμα του παιδιού, θεμελιακή δραστηριότητα και ζωτική ανάγκη του μικρού οργανισμού. Με αυτό εκδηλώνει την ενεργητικότητά του, ασκεί τη σωματική του δύναμη, εξελίσσει τις αισθήσεις του, τη φαντασία του και αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα. Υπάρχουν διάφορες μορφές παιχνιδιών, οι οποίες επιδρούν στο παιδί με διαφορετικό τρόπο η καθεμία με στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη και κοινωνικοποίησή του. Το παιχνίδι πλέον έχει αναγνωριστεί ως το απόλυτο παιδαγωγικό μέσο και είναι καθοριστικής σημασίας για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, διαμορφώνοντας την ψυχοκοινωνική και ψυχοκινητική του υπόσταση, εξελίσσοντας το γλωσσικά, συναισθηματικά και καλλιεργώντας τις γνωστικές του δεξιότητες. Με αυτό βρίσκει ένα μέσο επικοινωνίας, που δεν εκφράζεται με λόγια, εκδηλώνει την ενεργητικότητά του, ασκεί τη σωματική του δύναμη, εξελίσσει τις αισθήσεις του και αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα. Από τον καιρό που συστήθηκαν οργανωμένες κοινωνίες, εμφανίστηκε η συνειδητή άσκηση, την οποία πρώτοι οι Έλληνες χρησιμοποίησαν στην αγωγή του ανθρώπου, γιατί αντιλήφθηκαν τη σημαντική αξία της στην ομαλή πνευματική και σωματική ανάπτυξή του.

Λέξεις-κλειδιά: Παιχνίδι, Είδη Παιχνιδιού, Ανάπτυξη, Μάθηση.

1. Εισαγωγή

Το παιχνίδι είναι η δραστηριότητα μέσα από την οποία τα παιδιά καλύπτουν όλες τις αναπτυξιακές τους ανάγκες (Maxim, 1989) και έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέλει Παιδαγωγικής διδασκαλίας. Η δραστηριότητα αυτή είναι η ένδειξη της ψυχικής υγείας και ανάπτυξης, καθώς το παιδί αναπτύσσει τη σκέψη του, μαθαίνει να ανταπεξέρχεται σε δυσκολίες, οξύνεται η κρίση του και εξερευνά τον κόσμο. Το παιχνίδι είναι κύριο χαρακτηριστικό της υγιούς ανάπτυξης του ανθρώπου, την οποία και διευκολύνει και είναι αυτό που οδηγεί στη διαμόρφωση των διαπροσωπικών και κοινωνικών σχέσεων (Γαλανάκη, 2004).

Στα πρώτα χρόνια της ζωής και ανάπτυξης του παιδιού, το παιχνίδι είναι αυτό που δημιουργεί τις ιδανικές συνθήκες για την ψυχοκινητική εξέλιξη αλλά και την ανάπτυξη ευρύτερων δεξιοτήτων του (Αντωνιάδης, 1994). Μέσα από το παιχνίδι το παιδί έχει την ευκαιρία να κατανοήσει τον κόσμο, να αλληλοεπιδράσει με τους άλλους γύρω του με κοινωνικό τρόπο, να εκφραστεί, να αναπαραστήσει τις σκέψεις και τις ιδέες του, να ελέγξει τα συναισθήματά του, να αναπτύξει τη φαντασία και δημιουργικότητά του.

Πλέον στις ημέρες μας, παρόλο που ο χρόνος που αφιερώνεται στο παιχνίδι για τα παιδιά είναι αρκετά περιορισμένος, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι τα γεμίζει με ευχαρίστηση και προσμονή, μιας και αποτελεί μέσο εκτόνωσης από την πληθώρα των υποχρεώσεών τους. Λαμβάνοντας ερεθίσματα και από τη φύση, καθίσταται εμφανές ότι το παιχνίδι αποτελεί ανάγκη ζωτικής σημασίας σε όλα τα παιδιά. Είναι συνεπώς, φυσιολογικό η ανάγκη για το παιχνίδι να αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ανάπτυξης, ειδικότερα καθώς συμβάλει κατά την πρώτη αντίληψη του περιβάλλοντός τους. Το παιχνίδι αποτελεί τρόπο έκφρασης και έχει συνδεθεί άμεσα με την εκπαίδευση, καθώς θεωρείται βασική παιδαγωγική μέθοδος για τη μάθηση των παιδιών (Wilson, 1975).

2. Θεωρητικό μέρος

2.1. Σκοπός της εργασίας

Ο πρωταρχικός σκοπός της εργασίας μου ήταν η βαθύτερη μελέτη του παιχνιδιού, το οποίο ενεργοποιεί σφαιρικά την προσωπικότητα του παιδιού, την οργανώνει και την πλαισιώνει στην πορεία του προς την ωριμότητα. Επιμέρους στόχοι είναι να αποδειχθεί η παιδαγωγική αξία του παιχνιδιού και η σημασία του στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, διότι το παιχνίδι έχει συνδεθεί με τη δημιουργικότητα, τη λύση προβλημάτων, την εκμάθηση της γλώσσας, την ανάπτυξη των κοινωνικών ρόλων και με μία άλλη σειρά από άλλα γνωστικά και κοινωνικά φαινόμενα.

2.2. Ορισμός του παιχνιδιού

Ακριβής ορισμός για το «παιχνίδι» δεν έχει δοθεί από κανέναν μέχρι σήμερα. Πολλοί μάλιστα επιστήμονες υποστηρίζουν ότι δεν είναι απαραίτητο να δοθεί κάποιος ορισμός, ενώ κάποιοι άλλοι προσπαθούν να τον αποδώσουν με σαφήνεια. Όλοι οι ορισμοί έχουν σκοπό να απαντήσουν σε δύο ερωτήματα: γιατί υπάρχει το παιχνίδι και γιατί είναι σημαντικό για την ανάπτυξη του παιδιού. Το λεξικό του Τεγόπουλου-Φυτράκη (1991), όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, δίνει τον παρακάτω ορισμό για το παιχνίδι: «Παιχνίδι είναι κάθε αντικείμενο ή μέσο που χρησιμεύει για την ευχαρίστηση ή ψυχαγωγία, ιδιαίτερα των παιδιών».

Ο Freud, στα πλαίσια της ψυχαναλυτικής θεωρίας, όρισε το παιχνίδι ως ένα ασφαλές πλαίσιο, στο οποίο τα παιδιά μπορούν να αποδεσμευτούν από τους περιορισμούς της πραγματικότητας και να εκδηλώσουν μη αποδεκτές συμπεριφορές και συναισθήματα, που θα ήταν επικίνδυνο να τα εκφράσουν σε καθημερινές καταστάσεις. Ο Piaget, στα πλαίσια της γνωστικής-εξελικτικής θεωρίας, είπε ότι το παιχνίδι έχει μια συγκεκριμένη μορφή, εφόσον η ηλικία των μετεχόντων σε αυτό είναι ορισμένη και οι ικανότητες των παιδιών προσδιορισμένες. Ο L. Vygotsky ορίζει το παιχνίδι ως μία διαδικασία ανάπτυξης και λειτουργίας ανώτερων διανοητικών διαδικασιών, όπου τα παιδιά για να αλλάξουν το κοινωνικό τους περιβάλλον, προσαρμόζουν τα πολιτισμικά τους εργαλεία, όπως είναι η γλώσσα, στο παιχνίδι τους (Αυγητίδου, 2001).

Ο J. Huizinga έδωσε τον ακόλουθο ορισμό για το παιχνίδι: Το παιχνίδι είναι μία εθελοντική δραστηριότητα ή απασχόληση, η οποία πραγματοποιείται μέσα σε κάποια καθορισμένα τοπικά και χρονικά όρια, σύμφωνα με κανόνες ελεύθερα αποδεκτούς, αλλά απολύτως δεσμευτικούς, αποτελώντας αυτοσκοπό και συνοδευόμενη από ένα αίσθημα έντασης και χαράς (Huizinga, 1970). Το παιχνίδι δίνει στο παιδί τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τα εσωτερικά του κίνητρα και να αισθανθεί ευελιξία. Παράλληλα του δημιουργεί θετικά συναισθήματα αποβάλλοντάς του τις αρνητικές του εμπειρίες και το ωθεί στο να επικεντρωθεί στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα της δραστηριότητας. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού το παιδί λύνει τα προβλήματά του ατομικά ή ομαδικά, με το δικό του τρόπο και χρόνο, χωρίς το φόβο της αποτυχίας, ενώ ταυτόχρονα δοκιμάζει ποικίλες και διαφορετικές συμπεριφορές, που τις αντιμετωπίζει αναλόγως (Petrovic-Soco, 2013).

Το παιχνίδι αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της γνωστικής και κοινωνικής ανάπτυξης ενός παιδιού. Επίσης, θεωρείται ως ένα χρήσιμο εργαλείο κατανόησης του κόσμου, στον οποίο ζει και των καταστάσεων των οποίων βιώνει (Piaget, 1963). Οι συγκεκριμένες εμπειρίες συνδέονται άρρηκτα με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του παιδιού, ως μέλους ενός κοινωνικού συνόλου όχι μόνο κατά την παιδική του κατάσταση και ηλικία, αλλά και στη μελλοντική του οντότητα ως μέλος του κοινωνικού συνόλου (Bruner, 2000). Καθώς το παιδί αναπτύσσεται και καλείται να καλλιεργήσει και άλλες δεξιότητες, όπως τη γραφή και την

ανάγνωση, η διαδικασία του παιχνιδιού μπορεί να συντελέσει θετικά στην καλλιέργεια των ως άνω δεξιοτήτων.

Με τον όρο παιχνίδια, εννοούμε όχι μόνο τα διάφορα ατομικά παιχνίδια, αλλά και τις σωματικές και πνευματικές παιγνιώδης ασκήσεις, όπως η λύση σταυρολέξων, γρίφων, η εργασία με μηχανικά παιχνίδια, οι λεκτικές ασκήσεις, οι εργασίες με ξύλο ή πηλό, το παιδικό θέατρο, οι σχολικές εορτές, η ζωγραφική όπως και το τραγούδι. Το παιδί και στην περίπτωση που δεν έχει στη διάθεσή του τα απαραίτητα υλικά, για να παίξει, τότε με τη φαντασία του δημιουργεί φανταστικές περιπέτειες με ήρωα τον εαυτό του. Αυτές οι παιγνιώδεις δραστηριότητες συνοδεύονται από μια αυθόρμητη, φυσική, αβίαστη και προ παντός χαρούμενη ψυχική συμμετοχή, που αντικατοπτρίζει την παιδική ζωή του ανθρώπου (Αντωνιάδης, 1994). Γι' αυτό και με τη λέξη παιχνίδια εννοούμε όλες τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχει το παιδί και έχουν το στοιχείο της διασκέδασης μέσα τους.

Αναφέρονται διάφοροι τύποι παιχνιδιών όπως το κοινωνικό παιχνίδι με κανόνες, το παιχνίδι με αντικείμενα, το παιχνίδι περιπέτειας, το συμβολικό παιχνίδι, το μορφωτικό-παιδαγωγικό παιχνίδι. Όλες αυτές οι κατηγορίες παιχνιδιών μπορούν να χαρακτηριστούν πρόσθετα από τον αριθμό των συμμετεχόντων/ουσών και να διακριθούν σε ομαδικά ή ατομικά παιχνίδια και τη μορφή της οργάνωσης με τη διάκριση να αφορά σε ελεύθερο ή οργανωμένο παιχνίδι (Βελάωρας, 2016).

Κατά την ετυμολογική του ανάλυση προκύπτει ότι η λέξη «παιχνίδι» προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη «παιγ-νίον» (παιχνίδι, διασκεδαστικό ποίημα, κωμική παράσταση) και συγγενεύει ετυμολογικά με τις λέξεις «παίς» (παιδί), «παιδεία» (διατροφή παιδιού, εκπαίδευση παιδιού, διδασκαλία παιδιού), «παιδιά» (παιχνίδι, διασκέδαση) και «παιδεύω» (ανατρέφω παιδί, διδάσκω, εκπαιδεύω, καθοδηγώ) (Μαρκαντωνάτος κ.ά, 2005). Η προέλευση και η κοινή ετυμολογική συγγένεια της λέξης «παιχνίδι» με τις παραπάνω λέξεις, δείχνει τη σύνδεση του «παιχνιδιού» με το «παιδί», καθώς και με την «ψυχαγωγία» και την «εκπαίδευση».

2.3. Σκοπός του παιχνιδιού

Το παιχνίδι θεωρείται σαν μια πράξη χωρίς σκοπό, αλλά έχει σκοπιμότητα στον νόμο της ζωής, όπως και ότι δε γίνεται για πρακτικά οφέλη. Το παιχνίδι ξεχωρίζει από τη σοβαρότητα της ζωής, δηλαδή το καθήκον και την εργασία. Όμως, παρουσιάζεται σαν ξεκούραση, που γίνεται σε χρονικά διαστήματα για χαλάρωμα της ζωής, ξεγνοιασιά, απελευθέρωση κινήσεων, διατύπωση σκέψεων, έκφραση συναισθημάτων. Σκοπός του παιχνιδιού είναι να ανακουφίζει, να προετοιμάζει, να βοηθά το παιδί να ολοκληρωθεί και να αναπτυχθεί σε αυτόνομη προσωπικότητα. Επίσης, θέτει σε κίνηση το σύνολο των σωματικών και πνευματικών λειτουργιών του παιδιού (Αντωνιάδης, 1994).

Κατά την C. Garvey τα κύρια χαρακτηριστικά του παιδικού παιχνιδιού είναι τα εξής: 1) Το παιχνίδι είναι ευχάριστο, διασκεδαστικό. 2) Το παιχνίδι δεν έχει καθόλου άσχετους στόχους. Τα κίνητρά του είναι ουσιαστικά και δεν εξυπηρετούν κανέναν άλλον αντικειμενικό σκοπό. Στην πραγματικότητα, πρόκειται περισσότερο για απόλαυση που διαρκεί όσο και το παιχνίδι, παρά για προσπάθεια αφιερωμένη σε κάποιον ιδιαίτερο στόχο. 3) Το παιχνίδι είναι αυθόρμητο και εθελοντικό. Δεν είναι υποχρεωτικό, αλλά επιλέγεται ελεύθερα από τον/τη παίχτη/τρια. 4) Το παιχνίδι απαιτεί αρκετή δραστηριότητα από την πλευρά του/της παίχτη/τριας. Ωστόσο, έχει συνδεθεί με τη δημιουργικότητα, τη λύση προβλημάτων, την εκμάθηση της γλώσσας, την ανάπτυξη των κοινωνικών ρόλων και με μία άλλη σειρά από άλλα γνωστικά και κοινωνικά φαινόμενα (Γέρος, 1984).

Το παιχνίδι είναι μια βασική αρχή της εκπαίδευσης και επιδρά στο πνεύμα, τις συγκινήσεις και κυρίως στο σώμα του παιδιού, με αποτέλεσμα η διδασκαλία να είναι αποτελεσματική αποκλειστικά με το παιχνίδι. Το μυαλό του παιδιού μέσα από το παιχνίδι παίρνει παραστάσεις, πληροφορίες, εικόνες, μαθαίνει να συγκεντρώνεται, να παρατηρεί, να θυμάται, να συγκρίνει, να διακρίνει δυνατότητες εξέλιξης, να δημιουργεί, να κοινωνικοποιείται. Το σώμα του κυριαρχείται και ελέγχεται, τα χέρια του αποκτούν δεξιότητες, η υπομονή του και οι ευκαιρίες αυτό-απασχόλησης μεγαλώνουν, η διάθεση ολοκλήρωσης καλλιεργείται. Μέσα από τη διασκέδαση, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων του. Για το παιδί, το παιχνίδι είναι το σπουδαιότερο μέσο για την αβίαστη, σωματική, πνευματική και συναισθηματική ανάπτυξη του (Αντωνιάδης, 1994).

2.4. Είδη παιδαγωγικού παιχνιδιού

Το παιχνίδι είναι η πραγματοποίηση της μάθησης μέσα από την πράξη (Feeney et al., 1996) και έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέλει παιδαγωγικής διδασκαλίας. Είναι η βασική αρχή της εκπαίδευσης και επιδρά στο πνεύμα, στις συγκινήσεις και στο σώμα (Κιαμίλη κ.ά., 2002). Ο ρόλος του είναι ουσιώδης στη νοητική ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών, γιατί προσφέρει ερεθίσματα για παρατήρηση, πειραματισμό, διερεύνηση, πρόβλεψη, σχεδιασμό, ερμηνεία, διατύπωση υποθέσεων, παραγωγή ερωτήσεων, κατανόηση, εκπλήρωση στόχων και λύση προβλημάτων (Σιβροπούλου, 1998).

Το παιχνίδι είναι δικαίωμα του παιδιού, θεμελιακή δραστηριότητα και ζωτική ανάγκη του μικρού οργανισμού. Με αυτό εκδηλώνει την ενεργητικότητά του, ασκεί τη σωματική του δύναμη, εξελίσσει τις αισθήσεις του, τη φαντασία του και αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα. Υπάρχουν διάφορες μορφές παιχνιδιών, οι οποίες επιδρούν στο παιδί με διαφορετικό τρόπο η καθεμία με στόχο την ολοκληρωμένη ανάπτυξη και κοινωνικοποίησή του. Παρακάτω περιγράφονται διάφορα είδη παιχνιδιού, για να κατανοήσουμε καλύτερα την επιρροή τους στην ανάπτυξη του παιδιού.

2.4.1. Είδη παιδαγωγικού παιχνιδιού σύμφωνα με την ηλικία

Κάθε ηλικιακή φάση του παιδιού χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση διαφορετικού είδους κοινωνικής αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια του παιδικού παιχνιδιού. Οι βασικότερες κατηγορίες ταξινόμησης της αλληλεπίδρασης σε σχέση με το παιδικό παιχνίδι είναι οι εξής:

Το ατομικό παιχνίδι: Το παιδί μέχρι και το δεύτερο έτος παίζει μόνο του ανεξάρτητα από τα άλλα παιδιά με παιχνίδια-αντικείμενα, που είναι συνήθως διαφορετικά από των άλλων παιδιών. Ενώ είναι κοντά στα άλλα παιδιά, δεν ενδιαφέρεται παρά μόνο για τη δική του δραστηριότητα (Κιαμίλη κ.ά., 2002). Μέσα από το ατομικό παιχνίδι το παιδί αναγνωρίζει την ύπαρξη και την προσωπική του αξία. Επίσης αποκτά υπομονή, εφευρετικότητα και δημιουργικότητα. Όταν το παιδί παίζει μόνο του, μπορεί να εξασκήσει τις καινούριες δεξιότητες που έχει κατακτήσει, να δοκιμάσει ενστικτωδώς τις υπάρχουσες φυσικές και πνευματικές του ιδιότητες, αλλά και να νιώσει ελεύθερο, αφού μπορεί να αναπαράγει τις καθημερινές του εμπειρίες χωρίς να το επιβλέπει κανείς (Κάππας, 2005).

Το παράλληλο παιχνίδι: Περίπου στην ηλικία των τριών χρονών, το παιδί συμμετέχει στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά, αλλά μόνο ως παρατηρητής. Παίζει ανεξάρτητα με παιχνίδια-αντικείμενα, που χρησιμοποιούν και τα άλλα παιδιά, αλλά όπως αυτό νομίζει χωρίς να παρεμβαίνει στις δραστηριότητες των άλλων παιδιών (Κιαμίλη κ.ά., 2002). Για τα παιδιά, αυτό αποτελεί μια πηγή διασκέδασης και αρχίζουν να απολαμβάνουν το παιχνίδι κοντά στα άλλα τα παιδιά, έστω και αν το καθένα ασχολείται με κάτι διαφορετικό.

Το ομαδικό παιχνίδι: Το παιδί συνήθως από τεσσάρων χρονών παίζει με τα άλλα παιδιά, ανταλλάσσει μαζί τους παιχνίδια-αντικείμενα και συμμετέχει σε κοινωνικές δραστηριότητες, στις οποίες όμως δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός ρόλων και κατανομής των εργασιών (Κιαμίλη κ.ά., 2002). Η ανάγκη του παιδιού για αυτή τη μορφή κάνει την παιδική συντροφιά αρκετά σημαντική και έτσι η ομάδα των συνομηλίκων παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και κοινωνικοποίηση του παιδιού. Στο ομαδικό παιχνίδι το παιδί αποκτά αυτοπεποίθηση, αναπτύσσει τις σωματικές και πνευματικές του ικανότητες, ασκείται στην πειθαρχία, στην αλληλοβοήθεια, στη φιλία, καθώς επίσης στη συνεργασία και τη δικαιοσύνη. Το παιδί με το ομαδικό παιχνίδι ζει μέσα σε ένα κλίμα ελευθερίας, μαθαίνει να συγκρατιέται, να περιμένει την κατάλληλη στιγμή, να θυσιάζει τις ατομικές χαρές ή προτιμήσεις για τα συμφέροντα της ομάδας, και παίρνει πρακτικά μαθήματα αυτογνωσίας (Αντωνιάδης, 1994). Για τον λόγο ότι τα ομαδικά παιχνίδια προϋποθέτουν υπακοή στους κανόνες και συνεργασία, ουσιαστικά το παιδί μπορεί να πάρει μέρος σ' αυτά με επιτυχία μόνο, όταν μπορέσει να παραμερίσει τον εγωισμό του μετά το 6ο έτος (Κάππας, 2005).

2.4.2. Είδη παιδαγωγικού παιχνιδιού σύμφωνα με τον στόχο τους

Το παιχνίδι ικανοποιεί την ανάγκη του παιδιού για κίνηση και αποτελεί αναμφίβολα τη μεγαλύτερη πηγή μάθησης, φαντασίας και δημιουργικότητας. Επίσης, αποτελεί αναντικατάστατο μέσο για την κοινωνικοποίηση του παιδιού (Γέρος, 1984). Το παιδί μέσα στο παιχνίδι προβάλλει τους μελλοντικούς ρόλους και τις αξίες όπως το ίδιο τις αντιλαμβάνεται μέσα από τις δραστηριότητες και τις σχέσεις των ενηλίκων. Το παιχνίδι προηγείται της ανάπτυξης, γιατί το παιδί μέσα από το παιχνίδι αποκτά δεξιότητες, κίνητρα και στάσεις απαραίτητα για την κοινωνική του προσαρμογή και συμμετοχή. Όλα τα παιχνίδια είναι συγχρόνως και μάθηση, καθώς όταν το παιδί ασχολείται με τα παιχνίδια ταυτίζεται ψυχικά και φυσικά με τη διαδικασία της δημιουργικής ασχολίας και αποκτά γνώσεις και συμπεριφορές, οι οποίες είναι σημαντικές για την εκπαίδευση του ανθρώπου (Πανταζής, 2004). Στη συνέχεια παρατίθενται τα είδη των παιχνιδιών τα οποία είναι: Όσον αφορά τη φύση των παιχνιδιών προκύπτουν τα εξής είδη (Κάππας, 2005):

1. Το παιχνίδι του ενστίκτου: Το ένστικτο είναι η πρώτη δύναμη, που παρακινεί κάθε οργανισμό, δίνοντάς του ώθηση. Το κύμα ενέργειας το οποίο παράγεται από το ένστικτο του νηπίου, το οδηγεί στην κίνηση, η οποία γίνεται ασυνείδητα. Εκτός από τα κύρια ένστικτα που διακρίνουν το φύλο, υπάρχουν και τα δευτερεύοντα ένστικτα, που διακρίνουν τα πρόσωπα, τα οποία φαίνονται καθαρά στο παιχνίδι. Από τις πρώτες εκδηλώσεις του παιδιού μπορεί να διακρίνει κανείς το αυταρχικό, το σκληρό, το εγωιστικό, το γενναίο. Αν όλοι οι οργανισμοί έχουν ένστικτο, αυτό διαφέρει από τον έναν στον άλλο, διότι αν ήταν ίδιο, όλοι θα ζούσαν με τον ίδιο τρόπο. Στα παιχνίδια που διεξάγονται με τη λειτουργία του ενστίκτου, ανήκουν το τρέξιμο, ο θόρυβος, οι κατασκευές, τα σχεδιαγράμματα κ.ά.

2. Τα φυσικά παιχνίδια: Τα φυσικά παιχνίδια ανήκουν στην κατηγορία των παιχνιδιών, όπου τα παιδιά αναπτύσσονται σωματικά. Κατά κύριο λόγο, είναι παιχνίδια των αγοριών, γιατί τα κορίτσια προβάλλονται με την ευλυγισία και τη χάρη τους και όχι με την επίδειξη της σωματικής δύναμης. Αυτά τα παιχνίδια ίσως προσφέρουν περισσότερη ζωντάνια και ευκινησία στο παιδί. Το παιδί που μεγαλώνει στο χωριό, έχει περισσότερες ευκαιρίες να παίζει ελεύθερο συγκριτικά με ένα παιδί που ζει στην πόλη και έχει περιορισμένες δυνατότητες να κινηθεί ελεύθερα. Επομένως, για τον λόγο ότι όλα τα παιδιά έχουν τις ίδιες ανάγκες, είτε ζουν στην επαρχία είτε στην πόλη, η παιδαγωγός θα πρέπει να εντάξει και τα σωματικά παιχνίδια στο καθημερινό πρόγραμμα των παιδιών. Σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται τα παιχνίδια δύναμης, καρτερίας, ταχύτητας, ευκινησίας, ισορροπίας και επιδεξιότητας.

- **Παιχνίδια δύναμης:** Τα παιχνίδια δύναμης χαρακτηρίζουν περισσότερο τα αγόρια παρά τα κορίτσια, γιατί βρίσκουν την ευχαρίστηση στο να δοκιμάζουν τη δύναμή τους. Τα παιδιά έχουν την επιθυμία να μιμούνται από νωρίς τους μεγάλους. Γι' αυτό αρκετές φορές θα αναπαραστήσουν κάποιον μεγάλωσωμο και δυνατό ήρωα, δείχνοντάς του τη σωματική του ανωτερότητα με όλα τα μέρη του σώματος του. Θα προσπαθήσει να δείξει τη δύναμη του μπράτσου του σηκώνοντας κάτι σχετικά βαρύ για την ηλικία του ή θα πετάξει κάτι αρκετά ψηλά, ενώ τη δύναμη των ποδιών του θα τη δείξει τρέχοντας γρήγορα.
- **Παιχνίδια καρτερίας:** Τα παιχνίδια καρτερίας ανήκουν στα παιχνίδια της δύναμης, αλλά στην ουσία εισάγουν την επιμονή και το φιλότιμο. Ορισμένα παιδιά θα εξακολουθήσουν να παίζουν μέχρι να εξαντληθούν οι δυνάμεις τους, ενώ άλλα όταν θα κουραστούν, τα αφήνουν αμέσως, επειδή έχουν λιγότερο θάρρος. Ένα παιχνίδι καρτερίας είναι το αδιάκοπο τρέξιμο, αυτό που έχει διάρκεια. Ένα επίμονο παιδί θα συνεχίσει να παίζει ως το υψηλότερο σημείο της αντοχής του, ενώ κάποιο άλλο θα παρατήσει το παιχνίδι, μόλις κουραστεί, γιατί δεν είναι τόσο θαρραλέο. Αυτός ο τύπος παιχνιδιού ουσιαστικά είναι μια δοκιμασία εξουσίας και δύναμης.
- **Παιχνίδια ταχύτητας:** Τα παιχνίδια ταχύτητας είναι αυτά που αφορούν το τρέξιμο. Προσελκύουν τα παιδιά, γιατί έχουν να κάνουν με τη φυσική δύναμη και αγωνιούν για το ποιος θα φτάσει πρώτος ή ποιος θα φτάσει τον άλλον. Σε αυτά τα παιχνίδια συχνά, τα παιδιά μιμούνται ένα γρήγορο ζώο.
- **Παιχνίδια ευκινησίας:** Τα παιχνίδια ευκινησίας βοηθούν στην ανάπτυξη της ταχύτητας των κινήσεων, καθώς και στην καλύτερη ευκαμψία των οργάνων. Στόχος του παιχνιδιού είναι το παιδί να χρησιμοποιεί τα χέρια και τα δάχτυλά του όσο γίνεται περισσότερο, προσπαθώντας να κάνει τα μέλη αυτά όσο πιο ευλύγιστα μπορεί, νιώθοντας ικανοποίηση. Νικητής στα παιχνίδια αυτά είναι ο πιο μικρόσωμος και λεπτός, δηλαδή αυτός που κινείται με ευκολία και όχι ο πιο δυνατός.
- **Παιχνίδια ισορροπίας:** Στα παιχνίδια ισορροπίας ο σημαντικότερος παράγοντας είναι η προσοχή, που πρέπει να δείξουν τα παιδιά και πιο συγκεκριμένα η μυϊκή. Είναι ένας συνδυασμός από τα προηγούμενα, μόνο που σ' αυτά παρουσιάζεται ένα είδος υπολογισμού και προσοχής των μυών. Πρέπει για να αποφεύγουν το πέσιμο και να συνδέουν προσπάθειες και κινήσεις. Το παιδί θα αποκτήσει ισορροπία πάνω στο ποδήλατο.
- **Παιχνίδια επιδεξιότητας:** Σε αυτά απαιτείται η συνεργασία της σωματικής ευλυγισίας με το πνεύμα του παιδιού, ώστε να εγκλιματιστεί σε κάποιο εξωτερικό αποτέλεσμα. Στην πρώτη μορφή παιχνιδιού ανήκουν αυτά, που έχουν ως κύριο στόχο το σημάδι, όπως είναι τα παιχνίδια με το τόπι. Σημαδεύουν, για να πετύχουν το συμμαθητή τους ή για να αποφύγουν το χτύπημα από το τόπι τη στιγμή, που πετιέται από άλλο παιδί.

3. Τα παιχνίδια πονηρίας: Τα παιχνίδια αυτά συνδέονται αρκετές φορές με τα παιχνίδια της κίνησης, προσθέτοντας όμως ένα νέο στοιχείο που είναι η συμμετοχή της νοημοσύνης. Σ' αυτά ανήκουν το κρυφτό, η τυφλόμυγα και τα παιχνίδια προσποίησης, όπου με την επέμβαση κάποιας αιφνίδιας τεχνικής βγαίνει ο αντίπαλος εκτός παιχνιδιού. Ο παίκτης παρουσιάζει την εικόνα του απρόσεχτου με στόχο να πάρει την μπάλα από τον αντίπαλο σε ανύποπτο χρόνο.

4. Τα πνευματικά παιχνίδια: Η κατηγορία των παιχνιδιών αυτών, τα οποία ευχαριστούν ιδιαίτερα το παιδί, που καταβάλλει επίμονη προσπάθεια να τα λύσει, καλλιεργεί τις πνευματικές του ικανότητες. Υπάρχουν πέντε είδη: παιχνίδια προσοχής, μνήμης, λογισμού, εφευρετικότητας, λογοπαίγνια (Αντωνιάδης, 1994).

- Παιχνίδια προσοχής: Έχουν ως στόχο να κάνουν τα παιδιά παρατηρητικά και να μπορούν να δίνουν αμέσως απαντήσεις, όταν τούς ζητηθεί, χωρίς να τούς αποσπάσει κανείς την προσοχή.
- Παιχνίδια μνήμης: Τα παιχνίδια είναι μέσο ανάπτυξης της νοημοσύνης και των άλλων γνωστικών δεξιοτήτων. Το παιδί παίζοντας ένα παιχνίδι, που είναι αναγκασμένο να χρησιμοποιήσει τη μνήμη του, αναπτύσσεται όχι μόνο νοητικά αλλά και πνευματικά (Αντωνιάδης, 1994).
- Παιχνίδια λογισμού: Πρόκειται για έναν αριθμό μικρών προβλημάτων, που είναι ευχάριστα για το παιδί. Για να προκύψει η λύση των προβλημάτων, είναι απαραίτητη η ενεργοποίηση των πνευματικών ικανοτήτων του παιδιού.
- Παιχνίδια εφευρετικότητας: Είναι τα αγαπημένα παιχνίδια του παιδιού. Ένα τέτοιο παιχνίδι είναι το πάζλ, του οποίου τα κομμάτια έχουν ένα περίεργο σχήμα και προσελκύουν το παιδί. Περιεργάζεται το κάθε κομμάτι ξεχωριστά, για να φτιάξει ένα σχέδιο.
- Τα λογοπαίγνια: Είναι σημαντικό το παιδί να έρχεται σε επαφή με αυτά, γιατί ο λόγος είναι σημαντικός στη ζωή τους. Οι γλωσσοδέτες το ψυχαγωγούν και του ακονίζουν το μυαλό.

2.4.3. Άλλα παιχνίδια

1. Διερευνητικό παιχνίδι: Παρατηρείται στην ηλικία των τριών μηνών, όπου το βρέφος παίζει με τα δάχτυλά του. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ανάπτυξη του νευρικού συστήματος και των αισθητηρίων οργάνων με τα οποία εξερευνά το περιβάλλον του. Τα αισθητηριακά παιχνίδια σχετίζονται με την όραση, την ακοή, την αφή, τη μιμική γλώσσας και το πιάσιμο, ενώ ενισχύονται με τα λόγια των γονέων (Γέρου, 2011).

2. Δημιουργικό παιχνίδι: Είναι επακόλουθο του διερευνητικού παιχνιδιού, που αφορά τη σωματική ανάπτυξη του παιδιού και παρατηρείται στην ηλικία των 18-20 μηνών. Παράλληλα με την αισθησιοκινητική ανάπτυξη εκμεταλλεύεται τις παλαιότερες γνώσεις μέσω της νοητικής ανάπτυξης. Επίσης, υπάρχουν κατάλληλα παιχνίδια για την ηλικία των παιδιών αυτών (Γέρου, 2011).

3. Σκληρό παιχνίδι: Είναι παιχνίδια, όπως το γαργάλισμα βρεφών, το κυνηγητό μικρών παιδιών κ.ά. (Καραμολέγκου, 2012).

4. Τελετουργικό παιχνίδι: Πρόκειται για επαναλαμβανόμενα και ρυθμικά παιχνίδια, όπως είναι το παιχνίδι του κρυφτού στα μωρά «κούκου-τζα!» (Καραμολέγκου, 2012).

5. Φανταστικό παιχνίδι: Το παιδί αντιγράφει τη συμπεριφορά των άλλων, κυρίως των ενηλίκων. Η μίμηση από το παιδί παρατηρείται από το 2ο-3ο έτος και αναπτύσσεται τα επόμενα χρόνια (Κάππας, 2005). Το φανταστικό παιχνίδι επιτρέπει στο παιδί να παίξει τα συμβάντα της ζωής του, απαλλάσσοντάς τα από καταπιέσεις, δύσκολα γεγονότα και εμπειρίες. Βασίζεται στις δυνατότητες του παιδιού να εκδηλώσει τις σκέψεις του με έναν συμβολικό τρόπο και παροτρύνει το παιδί να εξωτερικεύσει τα θετικά και αρνητικά του συναισθήματα βρίσκοντας την ψυχική του γαλήνη. Δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει τον πραγματικό κόσμο και έτσι καταφεύγει σε αυτό το είδος παιχνιδιού. Η δημιουργία ενός φανταστικού φίλου είναι και αυτό ένα είδος παιχνιδιού και μάλιστα φανταστικού (Γέρου, 1984).

6. Συμβολικό παιχνίδι: Το παιδί από την ηλικία των τριών ετών συμμετέχει σε έναν εντελώς ξεχωριστό κόσμο, που δημιουργεί με τη φαντασία του. Στην προσπάθειά του να αντιληφθεί την πραγματικότητα και να ξεφύγει από αυτήν, το καταφέρνει μέσω του συμβολικού παιχνιδιού, το οποίο χαρακτηρίζεται ως ατομικό παιχνίδι, κατά την εκτέλεση του οποίου το

παιδί αποδίδει φανταστικές ιδιότητες σε ένα αντικείμενο. Είναι δηλαδή για το παιδί σαν μια δύναμη, που μπορεί να του δίνει ώθηση να ξεπεράσει τα εμπόδια και τις δυσκολίες της πραγματικότητας. Με το συμβολικό παιχνίδι το παιδί έχει την ευκαιρία να ζήσει μια σειρά από εκπληκτικές εμπειρίες, οι οποίες το ενθουσιάζουν, παρόλο που συμβαίνουν αποκλειστικά και μόνο στη φαντασία του (Γέρος, 1984).

Στα συμβολικά παιχνίδια συμπεριλαμβάνεται το ιχνογράφημα, δηλαδή η έμφυτη επιθυμία του ατόμου να εκφραστεί. Έχει την ανάγκη να μοιραστεί τα συναισθήματά του φανερώνοντας τις ανησυχίες του, ώστε να βρει την ψυχική του ισορροπία (Κάππας, 2005). Κατά τον Piaget, το συμβολικό παιχνίδι είναι αυτό που αντιπροσωπεύει τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Στην ηλικία μεταξύ 2-7 ετών το παιδί βρίσκει μπροστά του δυσκολίες και για να τις αποφύγει, καταλήγει στο συμβολικό παιχνίδι, το οποίο βοηθά το παιδί να αποκτήσει όσα δεν μπορεί να έχει στην κυριολεξία με τη συμμετοχή της φαντασίας (Μιχαλοπούλου-Δημάκη, 1996).

7. Μιμητικό παιχνίδι: Παρά το γεγονός ότι έχει κοινά στοιχεία με το συμβολικό παιχνίδι, απαιτεί το παιδί να βρίσκεται σε πιο εξελιγμένο στάδιο, καθώς είναι απαραίτητο να ελέγχει την κίνηση του σώματός του και να διαχειρίζεται τα πράγματα και την οργάνωση. Με το μιμητικό παιχνίδι το παιδί μαθαίνει να εκτελεί δραστηριότητες, που το ωφελούν. Σιγά-σιγά, αρχίζει να καταλαβαίνει ότι οι μεγάλοι έχουν άλλους ρόλους από αυτό, τους οποίους θα αποκτήσει και το ίδιο, μεγαλώνοντας. Στην ηλικία των 4-5 ετών το παιδί φανερώνει τα συναισθήματά του, επαναλαμβάνοντας γεγονότα, όπως παίζοντας τη δασκάλα στο σχολείο, με σκοπό να αντιληφθεί νοητικά και να διαχειριστεί συναισθηματικά τα προβλήματα, που προκύπτουν στην κοινωνία, η οποία περιβάλλεται από κανόνες (Γέρου, 2011).

Συγχρόνως, λαμβάνει υπόψη και τη συμμετοχή των μεγάλων, δηλαδή ενός εξωτερικού παράγοντα όπως η μητέρα, ο πατέρας, η δασκάλα. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί εκδηλώνει την ανάγκη του, να είναι ενήλικας. Ενώ αναπτύσσεται, η μίμηση αυξάνεται και αλλάζει. Το παιδί δέχεται επιρροή από το άμεσο περιβάλλον, αλλά και από τα παραμύθια, τις διηγήσεις και τα Μ.Μ.Ε., κατακτώντας μια πλήρη αντίληψη των γεγονότων (Μιχαλοπούλου-Δημάκη, 1996). Στα μιμητικά παιχνίδια τα παιδιά μιμούνται οτιδήποτε τα περιβάλλει, αλλά κυρίως τη συμπεριφορά της ζωής των ενηλίκων. Έχει μεγάλη σημασία το μιμητικό παιχνίδι στη ζωή του παιδιού, γιατί δεν μπορεί να ξεχωρίσει το φανταστικό από το πραγματικό και έχει την ικανότητα να ταυτίζεται απόλυτα με το πρόσωπο το οποίο υποδύεται.

8. Δραματικό παιχνίδι: Σχετικό με το μιμητικό παιχνίδι είναι το δραματικό παιχνίδι, ένα παιχνίδι ρόλων, που προέρχεται από την καθημερινότητα ή από τα παραμύθια. Όταν ένα παιδί παίζει κάποιον ρόλο, όπως της μητέρας ή του πατέρα, εξωτερικεύει το δράμα που κρύβει μέσα του (Κάππας, 2005). Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί το παιχνίδι αυτό, είναι απαραίτητα κάποια ρούχα ή άλλα αντικείμενα, για να μπορέσει να υπάρξει μεταμφίεση. Το δραματικό παιχνίδι βοηθάει στη φανέρωση του παιδιού με διάφορους τρόπους, καθώς και στο να αυτοσχεδιάσει ψυχοκινητικά, γλωσσικά, μουσικά, ρυθμικά και καλλιτεχνικά, δίνοντας μια ακόμη ευκαιρία στα παιδιά για επικοινωνία (Μιχαλοπούλου-Δημάκη, 1996).

9. Αγωνιστικά παιχνίδια: Μέσα από την ποικιλία των παιχνιδιών διακρίνεται μια κατηγορία, που παρουσιάζει κοινά στοιχεία με τα αγωνιστικά παιχνίδια των ενηλίκων. Τέτοια παιχνίδια είναι π.χ. η προσπάθεια των παιδιών να πετάξουν την μπάλα πιο ψηλά, να πηδήξουν πιο μακριά, να τρέξουν πιο γρήγορα. Αυτά τα παιχνίδια, πέρα από την ικανοποίηση που προσφέρουν, δίνουν επίσης τη δυνατότητα στο παιδί να συγκρίνει τα αποτελέσματα της προσπάθειάς του με των άλλων παιδιών. Τα αγωνιστικά παιχνίδια βέβαια υπακούουν σε ορισμένους κανόνες, στους οποίους δεν είναι ακόμα ικανό να υπακούσει. Εντούτοις, το

σχολείο ενθαρρύνει αυτές τις προσπάθειες των παιδιών, που αποτελούν μια μύηση για τα παιχνίδια κανόνων, που θα προκύψουν αργότερα (Μιχαλοπούλου-Δημάκη, 1996).

10. Το αυθόρμητο παιχνίδι: Το αυθόρμητο παιχνίδι ως δραστηριότητα αποτελεί τη διαδικασία μέσα από την οποία τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον κόσμο και μιλούν γι' αυτόν. Τα αυθόρμητα ή αλλιώς ελεύθερα παιχνίδια έχουν την ιδιότητα να ανακαλύπτουν τη φύση, τον χαρακτήρα, καθώς και την προσωπικότητα του παιδιού. Κατά τη διάρκεια ενός ελεύθερου παιχνιδιού, τα παιδιά μπορούν να ικανοποιήσουν τις ατομικές τους ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους, να εξερευνήσουν το περιβάλλον και τα πράγματα κατά το δικό τους τρόπο και να παίξουν μόνο τους ή παρέα με τους/τις συνομηλικούς/ές τους. Σημαντικό είναι το ότι στο ελεύθερο παιχνίδι μπορούν να μιλήσουν είτε ατομικά είτε σε μικρές ομάδες.

11. Το κατευθυνόμενο παιχνίδι ή αλλιώς το παιχνίδι των κανόνων, που αποτελεί και την τελειότερη έκφραση του παιχνιδιού, εμφανίζεται στην προσχολική ηλικία αλλά και στην παιδική και διέπεται από καθορισμένους κανόνες, τους οποίους το παιδί πρέπει να εφαρμόζει. Παρόλο που τα παιδιά προτιμούν το ελεύθερο παιχνίδι, είναι προτιμότερο να υπάρχει συνύπαρξη και των δύο παιχνιδιών, με την προϋπόθεση πάντα ότι αυτά τα παιχνίδια τους προσφέρουν ερεθίσματα. Με την εξέλιξη της ηλικίας, το παιχνίδι γίνεται και πιο οργανωμένο, όπου οι συμπαίχτες/τριες μπορούν από μόνοι/ες τους να εντάσσονται στους κανόνες του παιχνιδιού (Γέρου, 1984).

12. Το θεατρικό παιχνίδι: Μέσα από το παιχνίδι μπορούμε να φέρουμε το παιδί σε κάποια επαφή με την τέχνη και ιδιαίτερα με το θέατρο. Το παιχνίδι είναι ένα μέσο οικείο για το παιδί και αποτελεί έναν τρόπο προσέγγισης του παιδιού με την τέχνη. Μέσω του θεατρικού παιχνιδιού το παιδί έχει τη δυνατότητα ελεύθερης έκφρασης και μπορεί να ανακαλύπτει καινούριους τρόπους σχέσης και έκφρασης, που το βοηθούν να επικοινωνήσει με το περιβάλλον του. Αυτό που κάνει ξεχωριστό το θεατρικό παιχνίδι είναι ότι τις περισσότερες φορές το θέμα το καθορίζουν τα ίδια τα παιδιά: στήνουν το σκηνικό, επιλέγουν τον χώρο δράσης, μεταμφιέζονται και παίρνουν τους ρόλους που θέλουν (Κουρετζής, 2008).

13. Το μουσικό παιχνίδι: Τα μουσικά παιχνίδια μπορούμε να πούμε ότι είναι δραστηριότητες, που οργανώνονται για ψυχαγωγικούς και ψυχοκινητικούς σκοπούς, τα οποία περιέχουν κίνηση και μουσική. Αυτά τα παιχνίδια εξυπηρετούν και κοινωνικούς σκοπούς, συμβάλλουν δηλαδή στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Σημαντικό είναι να γνωρίζουμε ότι για ένα μουσικό παιχνίδι δεν είναι απαραίτητο να έχουμε μουσική. Μπορεί να έχουμε μόνο ήχους, κάτι που είναι αρκετά διασκεδαστικό για τα παιδιά. Πριν παίξουμε, προετοιμάζουμε τα παιδιά γι' αυτό που θα ακολουθήσει, διαβάζοντας καμιά φορά ένα παραμύθι, συζητώντας για το θέμα του παιχνιδιού στον κύκλο και γενικά με οποιοδήποτε τρόπο μπορούμε να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον τους, ώστε να εισαχθούν ομαλά στο παιχνίδι και να συμμετέχουν (Κυνηγού-Φλάμπουρα, 2006).

2.4.4. Είδη παιδαγωγικού παιχνιδιού σύμφωνα με τη γνωστική ανάπτυξη

Το παιχνίδι είναι η εργασία του παιδιού και αποτελεί σημαντικό στοιχείο της γνωστικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων. Τα είδη του παιχνιδιού με βάση τη γνωστική πολυπλοκότητα είναι (Καραμολέγκου, 2012): 1) Αισθησιοκινητικό: Είναι παιχνίδι εξεύρεσης και χειρισμού των αντικειμένων. Το παιδί των δώδεκα μηνών περίπου προσπαθεί να καταλάβει τον κόσμο μέσω των αισθητηριακών και κινητικών του ικανοτήτων π.χ. μετακινεί τα αντικείμενα. 2) Λειτουργικό: Είναι απλές, επαναλαμβανόμενες μυϊκές κινήσεις με ή χωρίς τη χρήση αντικειμένων π.χ. το παιδί πηδά πάνω-κάτω. 3) Δομικό: Είναι ο χειρισμός αντικειμένων από το παιδί με σκοπό να κατασκευάσει κάτι π.χ. να φτιάξει ένα παζλ. 4) Προσποίησης (ή Δραματικό): Το παιδί χρησιμοποιεί σύμβολα (σκουπόξυλο για άλογο) ή

παίζει διάφορους ρόλους. Έτσι εξερευνά τη σημασία των δραστηριοτήτων και των σχέσεων στον κόσμο των μεγάλων, αναπαράγοντας πλευρές του πραγματικού κόσμου.

2.5. Η συμβολή του παιδαγωγικού παιχνιδιού στη μάθηση

Παιχνίδι και μάθηση είναι δύο αλληλένδετες έννοιες με κεντρική σημασία για την επιστήμη της αγωγής, διότι όλα τα παιχνίδια είναι συγχρόνως και μάθηση. Σύμφωνα με τον Scherer, η παιγνιώδη μάθηση είναι το ανώτερο επίπεδο μάθησης και ο υψηλότερος βαθμός της αφομοιωτικής ικανότητας. Ο ίδιος θεωρεί τη μάθηση, που επιτυγχάνεται με το παιχνίδι, ως μια δοκιμαστική εξάσκηση, μια μη ολοκληρωμένη μορφή της κύριας μάθησης (Πανταζής, 1997). Ο Vygotsky (1978) παρατήρησε ότι βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα το παιχνίδι ωφελεί για τη γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική και σωματική ανάπτυξη. Τα παιδιά μαθαίνουν να διαπραγματεύονται κοινωνικές σχέσεις, να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους και να ελέγχουν τις δικές τους συμπεριφορές.

Η άποψη για τη μάθηση μέσω του παιχνιδιού, που τονίστηκε ιδιαίτερα στα μέσα της δεκαετίας του '60, επανέφερε στο προσκήνιο την ωφελμιστική άποψη του παιχνιδιού. Για να παίζει κανείς ένα παιχνίδι, πρέπει πρώτα να μάθει τους κανόνες, να γνωρίζει τη λειτουργία του υλικού και να κατέχει τις προϋποθέσεις. Έτσι διαπιστώνεται πως το παιχνίδι και η μάθηση σχετίζονται, δημιουργούν δηλαδή προϋποθέσεις για περαιτέρω διαδικασίες μάθησης. Η μάθηση δεν είναι ουσιώδες γνώρισμα του παιχνιδιού, ούτε τα παιδιά παίζουν, για να μάθουν. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά προσαρμόζονται στο περιβάλλον, καθώς επίσης δημιουργούν τη δική τους πραγματικότητα. Ακόμα τα παιδιά παίζουν, για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους.

Σύγχρονες έρευνες αναφέρουν τη μεγάλη σημασία που έχει το παιχνίδι στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μία τροποποίηση του παραδοσιακού μοντέλου διδασκαλίας, που περιόριζε τον/τη δάσκαλο/α στα στενά χωρικά όρια της τάξης. Οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος μπορούν να επιτευχθούν και έξω από τα όρια της τυπικής τάξης, σε άτυπα περιβάλλοντα μάθησης. Έξω λοιπόν από τον παραδοσιακό χώρο παρέχονται ίσες ευκαιρίες και ξεδιπλώνονται ταλέντα και δεξιότητες των παιδιών, που άλλοτε δεν θα ήταν εμφανή. Εξάλλου η μάθηση είναι η τροποποίηση της συμπεριφοράς των ατόμων μέσω των βιωμάτων και εμπειριών του κατά την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον (Μαριδάκη-Κασσωτάκη, 2009).

Το παιχνίδι αποτελεί και ένα αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας της μάθησης και εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Εξασφαλίζει ότι το σχολικό περιβάλλον παρακολουθεί την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, καθώς και τη γνωστική τους ανάπτυξη. Έχει αποδειχθεί ότι βοηθά τα παιδιά να προσαρμοστούν στο σχολικό περιβάλλον και να ενισχύσουν την ετοιμότητα μάθησης, τις μαθησιακές συμπεριφορές και τις ικανότητες επίλυσης προβλημάτων. Έτσι, η κοινωνική συναισθηματική μάθηση είναι καλύτερα ενσωματωμένη στην ακαδημαϊκή μάθηση (Ginsburg et al., 2007).

Το παιχνίδι βοηθάει σε σημαντικό βαθμό στην ανάπτυξη του παιδιού, δηλαδή να αναπτύξει τις αισθήσεις του, την κοινωνικότητα του, τη φαντασία του, την παραγωγή και χρήση της γλώσσας, καθώς και της γραφής. Ο ρόλος του είναι ουσιώδης στη νοητική ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών, γιατί προσφέρει ερεθίσματα για παρατήρηση, πειραματισμό, διερεύνηση, πρόβλεψη, σχεδιασμό, ερμηνεία, διατύπωση υποθέσεων, παραγωγή ερωτήσεων, κατανόηση, εκπλήρωση στόχων και λύση προβλημάτων (Σιβροπούλου, 1998).

Η κοινωνική και συναισθηματική υγεία των παιδιών επηρεάζει τη γενική ανάπτυξη και μάθηση. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά που είναι διανοητικά υγιή τείνουν να είναι πιο ευτυχισμένα, δείχνουν μεγαλύτερο κίνητρο για μάθηση, έχουν πιο θετική στάση απέναντι στο σχολείο, συμμετέχουν πιο ενεργά στις δραστηριότητες της τάξης και επιδεικνύουν υψηλότερες ακαδημαϊκές επιδόσεις από λιγότερο διανοητικά υγιείς συνομηλίκους/ες (Hyson, 2004). Τα παιδιά που παρουσιάζουν κοινωνικές και συναισθηματικές δυσκολίες ενδέχεται να είναι πιο πιθανό να υποστούν απόρριψη από τους συμμαθητές τους, να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, να παρουσιάσουν κακή απόδοση στο σχολείο (Kostelnik et al., 2015).

Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά ενισχύουν την κοινωνική αλληλεπίδραση, έκφραση και επικοινωνία, δομώντας έτσι την εικόνα για τον εαυτό τους, τους άλλους και τον κόσμο. Όλες αυτές οι επιδράσεις του παιχνιδιού λειτουργούν ενοποιητικά σαν ένας ολιστικός μηχανισμός μάθησης και ανάπτυξης, αφού ως δραστηριότητα διευκολύνει τη μάθηση εκθέτοντας τα παιδιά σε νέες εμπειρίες, δραστηριότητες και ιδέες, εντάσσει τα παιδιά στο κοινωνικό σύνολο και τα βοηθάει στην αντίληψη της ομαδικότητας με τους κανόνες και τις αξίες της. Οι δάσκαλοι/ες μπορούν να προωθήσουν την κοινωνική και συναισθηματική υγεία των παιδιών με πολλούς τρόπους, για παράδειγμα, οργανώνοντας ένα πλούσιο σε υλικό περιβάλλον για την τόνωση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παιδιών.

2.6. Το παιχνίδι ως μέθοδος διδασκαλίας και αξιολόγησης

Το παιχνίδι συνιστά μέθοδο διδασκαλίας και αξιολόγησης. Για την επιτυχή υλοποίηση των εκπαιδευτικών στόχων θα πρέπει πάντα να λαμβάνεται υπόψη ο ρυθμός ανάπτυξης, αλλά και οι αξίες και αντιλήψεις που διέπουν την έννοια του ατόμου, της κοινωνίας και τις μεταξύ τους σχέσεις. Ο τρόπος με τον οποίο το παιδί τοποθετεί τον εαυτό του μέσα στην παιγνιώδη δραστηριότητα, δίνει πληροφορίες για το επίπεδο κοινωνικοποίησης του και μάλιστα επιτρέπει στον/στην παιδαγωγό να εντοπίσει τις ικανότητές του.

Επιπλέον, το παιχνίδι ταυτίζεται με τη φύση του παιδιού. Η αναφορά των εκπαιδευτικών ζητημάτων στην έννοια της φύσης του παιδιού τοποθετούν το παιδί στο κέντρο της παιδαγωγικής. Το παιδί έχει διάθεση να ανακαλύψει και να διερευνήσει γνωρίσματα, τα οποία αφήνουν περιθώρια για τη δυνατότητα περιγραφής, ανάλυσης και κατηγοριοποίησης, και ταυτόχρονα καθορίζουν και την ενδεδειγμένη διαδικασία μάθησης. Μέσω του παιχνιδιού η εκπαίδευση αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα της παιδικής ηλικίας και προάγει την εκπαίδευση δίνοντας βαρύτητα στη διερεύνηση, την ενεργό μάθηση, τη μάθηση μέσω αλληλεπιδράσεων και την παραγωγή γνώσης με βάση ένα συγκεκριμένο πλαίσιο.

Η προσέγγιση του παιχνιδιού σε σχέση με τη μετάδοση ενός ορισμένου γνωστικού περιεχομένου αναπόφευκτα βάζει ερωτήματα σχετικά με την επίδοση του παιδιού, καθώς παίζει. Η επίδοση φέρνει στο προσκήνιο θέματα με την αξιολόγηση. Η κύρια πηγή αξιολόγησης είναι η παρατήρηση, η οποία είναι βασική προϋπόθεση, για να προσεγγισθεί ατομικά το κάθε παιδί και δεν περιορίζεται σε μια χρονική στιγμή, αλλά ευνοεί δηλαδή την καταγραφή των αλλαγών στην εξέλιξη του παιδιού. Η επίδοση του κάθε παιδιού και η προσωρινή του πρόοδος καταγράφονται και αξιολογούνται σύμφωνα με τις επιστημονικές αρχές ανάπτυξης. Η ανάπτυξη δηλαδή του παιδιού εκφράζεται με ένα σύνολο παρατηρήσεων και εμπειρικά αποδείξιμων γεγονότων (Μακρυνιώτη, 2000).

2.7. Η σημασία του παιδαγωγικού παιχνιδιού στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού

Το παιχνίδι είχε πάντα μεγάλη αξία και για μεγάλο χρονικό διάστημα θεωρείτο ως ωφέλιμο αντικείμενο διασκέδασης. Ωστόσο, από τα μέσα του 19ου αιώνα προστίθεται και η

παιδαγωγική προοπτική της ανάπτυξης του παιδιού μέσω του παιχνιδιού. Έτσι, οι τρόποι με τους οποίους έχει ερμηνευτεί η αξία του παιχνιδιού, είτε αυτοί προέρχονται από την ψυχανάλυση, τη γνωστική και εξελικτική ψυχολογία, την παιδαγωγική και την κοινωνιολογία, έχουν συσχετιστεί με την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού (Πανταζής, 1997). Επομένως, η συμβολή του παιχνιδιού στην ανάπτυξη των παιδιών είναι σημαντική και η λεπτομερής μελέτη της απαιτεί συστηματική παρατήρηση. Ο όρος ανάπτυξη σημαίνει κάτι περισσότερο από ηλικιακή ωρίμανση και αφορά την απόκτηση ενός εύρους δεξιοτήτων και ικανοτήτων, τις οποίες, ως ενήλικες έχουμε ως δεδομένες (Sheridan, 1999). Η ανθρώπινη ανάπτυξη μπορεί να πάρει διάφορες μορφές με τους κύριους τομείς ανάπτυξης να εντοπίζονται στους παρακάτω:

2.7.1. Η συμβολή του παιχνιδιού στην ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού

Η κινητική ανάπτυξη είναι μία περιοχή έρευνας που μελετά τις προσαρμοστικές αλλαγές του παιδιού, στόχος των οποίων είναι η βελτίωση της κινητικής ικανότητας και αποδοτικότητα (Τραυλός, 1998). Κινητική ανάπτυξη ορίζεται ως η συνεχής διαδικασία αλλαγής στην κινητική συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου (Σπανάκη, 2014). Η ψυχοκινητική ικανότητα ορίζεται ως η δυνατότητα που έχει το άτομο να εκτελεί κινητικές δεξιότητες με μέγιστο βαθμό βεβαιότητας, καταναλώνοντας την ελάχιστη δυνατή ενέργεια σε όσο το δυνατό μικρότερο χρονικό διάστημα (Τραυλός, 1998). Οι όροι κινητική και ψυχοκινητική ανάπτυξη αναφέρονται στην ανάπτυξη και τη βελτιωμένη λειτουργία των σωματικών κινήσεων των άνω και κάτω άκρων, της γλώσσας, του κορμού, των δακτύλων και των χειλιών (Ζαράγκας, 2012).

Σύμφωνα με τον Graham, η μάθηση των βασικών κινητικών δεξιοτήτων είναι καθοριστικής σημασίας, γιατί σχηματοποιεί τη βάση για την επιτυχία στις αθλητικές δεξιότητες, τα μικρά παιδιά απολαμβάνουν τη μάθηση και όταν οι κινητικές δεξιότητες μαθευτούν, διατηρούνται δια βίου (Ζαχοπούλου, 2009). Μέσω της κίνησης προάγεται η υγεία, η ενεργητικότητα και στα πλαίσια διαδικασιών μάθησης, το παιδί αναπτύσσεται νοητικά και κοινωνικό-συναισθηματικά.

Το παιχνίδι είναι ελεύθερο, ελκυστικό και αυθόρμητο. Είναι ευχάριστη ενασχόληση, προσφέρει χαρά και συνεισφέρει στην ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού. Τα παιδιά από την αρχή της ζωής τους εμπλέκονται με δραστηριότητες, που απαιτούν κίνηση με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του παιχνιδιού να καταλαμβάνει η σωματική δραστηριότητα. Τα παιδιά αποκτούν τον έλεγχο των κινήσεών τους σταδιακά, καθώς μεγαλώνουν, συμπεριλαμβανομένων των κινητικών τους δεξιοτήτων και των οπτικών τους ικανοτήτων (Sheridan, 1999).

Επιπροσθέτως, το ελεύθερο παιχνίδι συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην ψυχοκινητική ανάπτυξη του παιδιού. Η διάρκεια του διαλλείματος στο σχολείο παραδοσιακά είναι ο χρόνος, που τα παιδιά χαλαρώνουν από τις καθιστικές ώρες του μαθήματος και ασχολούνται με το ελεύθερο παιχνίδι το οποίο συνεισφέρει στη διατήρηση της καλής σωματικής κατάστασης του παιδιού. Επιπροσθέτως, τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το παιχνίδι είναι πολλά για τα παιδιά, που αντιμετωπίζουν θέμα με τις αρθρώσεις τους ή τους μύες τους. Αυτά τα παιδιά δεν είναι δυνατό να καταπιαστούν με κοπιαστικές ασκήσεις, αλλά μπορούν επωφελούνται από το ελεύθερο και δραστήριο παιχνίδι βοηθώντας τους να κρατούν ελαστικές τις αρθρώσεις τους και να διατηρούν την ενέργειά τους.

Στα πλαίσια της ολόπλευρης προαγωγής, το σχολείο πρέπει να εξασφαλίζει στα παιδιά τη δυνατότητα να ικανοποιούν την ανάγκη τους για κίνηση και να αναπτύσσουν τη σωματική τους επιδεξιότητα. Οπότε καλό είναι να προσφέρονται στα παιδιά παιχνίδια κατάλληλα για

εκτονωτικές κινήσεις (σκοινάκι, μπάλες, ποδήλατο, κ.ά.), καθώς τα παιχνίδια συμβάλλουν στο να δώσουν ζωντάνια και ευκινησία. Το παιδί που μεγαλώνει στην εξοχή και είναι ελεύθερο, γίνεται γρήγορα ευκίνητο και γερό και ευχαριστείται πολύ στη γυμναστική, γιατί τη θεωρεί ένα δεύτερο παιχνίδι (Πανταζής, 1997). Ένα αρνητικό σημείο είναι πως ο χώρος παιχνιδιού των παιδιών, που μεγαλώνουν σε πόλεις, περιορίζεται σημαντικά, η φαντασία τους μειώνεται, αφού αντί να παίζουν κινητικά παιχνίδια, παρακολουθούν τηλεόραση και δεν τους επιτρέπει να αποκτήσουν εμπειρίες κίνησης.

2.7.2. Η συμβολή του παιχνιδιού στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του ατόμου έχει η απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων σε όλα τα στάδια της ζωής του. Πρόκειται για απαραίτητες, προφορικές και μη, δεξιότητες για αποτελεσματική επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, η οποία οδηγεί σε καθιέρωση σχέσεων και στην ικανότητα έκφρασης των απόψεων και ιδεών (Σπανάκη, 2014). Μέσα από το παιχνίδι υπερνικείται ο εγωκεντρισμός, ενθαρρύνεται η συζήτηση, επιτυγχάνεται ο αυτοέλεγχος και η αυτοεκτίμηση (Σκουμπουρδή & Καλαβάσης, 2009) καθώς και άλλες κοινωνικές δραστηριότητες οι οποίες είναι σημαντικές για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των παικτών.

Κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία μέσα από την οποία οι άνθρωποι γίνονται αποδεκτά μέλη του κοινωνικού συνόλου μαθαίνοντας τις αξίες, τα πιστεύω, τα ήθη και κανόνες συμπεριφοράς της κοινωνίας. Ο ψυχοκοινωνικός τομέας επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στις αλλαγές στα συναισθήματα και τους τρόπους με τους οποίους το παιδί αποκτά σχέσεις με άλλους ανθρώπους, την κοινωνική του ανάπτυξη (Χατζηνεοφύτου, 2009). Πρωταρχική σημασία για την ανάπτυξη του παιδιού έχει το είδος της αλληλεπίδρασής του με τα πρόσωπα του περιβάλλοντος. Σημαντικό ρόλο λοιπόν στην ανάπτυξη του παίζει όχι μόνο η παρουσία του γονέα αλλά και η στάση του απέναντι στις πρώτες προσπάθειές του για εξερεύνηση του περιβάλλοντος, οι ευκαιρίες που του παρέχονται για επιτεύγματα όσο και η ικανοποίηση που του δείχνουν στις ικανότητές του.

Κοινωνιολόγοι υποστηρίζουν ότι τα παιχνίδια είναι στοιχεία, που διαμορφώνουν την ηθική του παιδιού και για να βοηθούν την ορθή ανάπτυξη της φαντασίας και του ήθους των παιδιών, θα πρέπει να διδάσκουν και να ψυχαγωγούν, να προωθούν τη δημιουργική έκφραση συναισθημάτων σκέψεων και ιδεών, να μην περιέχουν αντί- μηνύματα και να ενισχύουν τις καλές σχέσεις με τους ανθρώπους (Παπαδημητρακόπουλος, 1996).

Για τις κοινωνιολογικές θεωρίες με κύριο εκφραστή το Vygotsky το παιχνίδι είναι το μέσο της επαφής του παιδιού με το κοινωνικό του περιβάλλον. Υποστηρίζουν ότι μέσα από τη φαντασιακή κατάσταση και τους κανόνες τα παιδιά χρησιμοποιούν και προσαρμόζουν κατάλληλα τα πολιτισμικά εργαλεία (Σκουμπουρδή & Καλαβάσης, 2009). Σύμφωνα με την κοινωνική ψυχολογία υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ της κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού και του παιχνιδιού. Το παιδί είναι ικανό να ασκείται στην κοινωνική υπευθυνότητα και να αναγνωρίζει καλύτερα ορισμένες προσδοκίες των γονέων που αφορούν τη συμπεριφορά του και τις οποίες πρέπει να ικανοποιήσει (Πανταζής, 1997).

Τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο παιχνίδι αποτελούν συχνά την αφορμή, για να δοκιμάσουν τα παιδιά τους βασικούς κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα τα ομαδικά παιχνίδια οδηγούν στην κοινωνικοποίηση, συμβάλλουν στην ηθική του ανάπτυξη και προσφέρουν ακόμη και στοιχεία για την αυτογνωσία του. Τα παιδιά μαθαίνουν να συμφωνούν με τους άλλους, να αναγνωρίζουν τους/τις αδύναμους/ες και δυνατούς/ές συμπαίκτες/τριες, και να μιμούνται τη συμπεριφορά των άλλων. Έτσι, το παιχνίδι ως κινητική

δραστηριότητα αποτελεί μια ιδανική ευκαιρία για την κοινωνική ανάπτυξη και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή τους (Ζαράγκας, 2012).

Για να μπορέσει το παιδί να ζήσει μια χαρούμενη ζωή, για να γίνει ικανό να προσαρμόζεται στην κοινότητα όπου ζει, να δημιουργήσει σχέσεις με άλλους, να σέβεται τα δικαιώματα του και τις προτιμήσεις, να παραδέχεται τις απόψεις του, τους περιορισμούς της ομάδας, πρέπει να μάθει στην κατάλληλη στιγμή της ωρίμανσής του να συνάπτει κοινωνικές σχέσεις. Το παιχνίδι συμβάλλει στην ελάττωση του εγωκεντρισμού, στην κατανόηση του ρόλου και της αναγκαιότητας των κοινωνικών κανονισμών. Επιπλέον, είναι αστείρευτη πηγή χαράς και εκπαίδευσης, παρέχει στο παιδί την ευκαιρία να υποδυθεί διάφορους κοινωνικούς ρόλους και αναδεικνύεται άριστο μέσο αγωγής, για να χαρίσει το παιδί την ομαλή, μελλοντική του ένταξη στην κοινωνία.

Είναι ευθύνη των γονέων και παιδαγωγών του να διαβεβαιώσουν το γεγονός ότι όλες οι ανάγκες του καλύπτονται. Το παιχνίδι είναι ύψιστης σημασίας στην ανάπτυξη του παιδιού και παρέχει το πλαίσιο μέσα στο οποίο το παιδί μπορεί να εξασκήσει τις κοινωνικές του δεξιότητες, καθώς και να κατανοήσει τους ορθούς κώδικες αναφοράς σε σχέση με τη συμπεριφορά και την ηθική του (Sheridan, 1999). Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι ζωτικής σημασίας σε αυτή τη διαδικασία και έχουν αδιαμφισβήτητη λειτουργία στην πλήρη ανάπτυξη των παιδιών.

2.7.3. Η συνεισφορά του παιχνιδιού στην γνωστική-γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού

Ο όρος γνωστική ανάπτυξη αναφέρεται στο σύνολο των νοητικών δραστηριοτήτων ενός ανθρώπου, σε ικανότητες με τις οποίες το άτομο γνωρίζει και κατανοεί τον κόσμο γύρω του. Προέρχεται κυρίως, από τη μελέτη των λειτουργιών της αντίληψης και της μάθησης, από πορίσματα μελετών του J. Piaget, ο οποίος περιέγραψε τις στρατηγικές που χρησιμοποιούν τα παιδιά, για να λύσουν γνωστικά προβλήματα και από τα τεστ νοημοσύνης (Χατζηνεοφύτου, 2009). Η γνωστική ανάπτυξη περιλαμβάνει την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, ώστε η επεξεργασία και η χρήση των πληροφοριών να έχουν νόημα. Αυτές οι δεξιότητες περιλαμβάνουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα, την αφηρημένη σκέψη, τη λογική σκέψη και την επίλυση προβλήματος (Sheridan, 1999).

Σύμφωνα με μελέτες, οι δραστηριότητες με παιχνίδια δε βελτιώνουν μόνο την επιδεξιότητα σ' έναν τομέα, αλλά απευθύνονται κυρίως στο εσωτερικό ενός παιδιού και αποτελούν τα μέσα με τα οποία αναπτύσσει το γνωστικό πλαίσιο (Πανταζής, 1997). Σύμφωνα με το οικοδομιστικό μοντέλο, θεμελιωτής του οποίου ήταν ο J. Piaget, η νόηση είναι μια προσαρμογή στο εξωτερικό περιβάλλον και το παιχνίδι θεωρείται σημαντικός παράγοντας της διανοητικής εξέλιξης του παιδιού. Η διανοητική λειτουργία οικοδομείται κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, με βάση τις αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον και τις ανταλλαγές. Αν λοιπόν, για να φτάσει κανείς στη γνώση, χρειάζεται πρώτα να περάσει από την πράξη, τότε το παιχνίδι έχει κυρίαρχη θέση ως παράγοντας της νοητικής ανάπτυξης του παιδιού, αφού είναι η πιο γνήσια και αυθόρμητη μορφή ενεργητικότητας (Κάππας, 2005).

Το παιδί ενεργεί πάνω στα αντικείμενα και αντλεί γνώσεις από τον τρόπο με τον οποίο αυτά ανταποκρίνονται στις ενέργειές του. Όσο πιο πλούσιες εμπειρίες έχει αποκομίσει το παιδί από το παιχνίδι τόσο πιο δυναμική είναι η λειτουργία της συμμόρφωσης και της αφομοίωσης και τόσο πιο σωστό το νοητικό μοντέλο του παιδιού για τον κόσμο (Κάππας, 2005). Σύμφωνα με τη θεωρία του Piaget, αυτό που συντελεί στη γνωστική κυρίως ανάπτυξη των παιδιών κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, είναι η αφομοίωση νέων υλικών και γνώσεων στις ήδη υπάρχουσες. Επιπλέον, τα παιδιά καθώς παίζουν, έρχονται σε επαφή διαισθητικά με μαθηματικές δεξιότητες και έννοιες όπως μέτρηση, ισότητα, πρόσθεση, αφαίρεση, όγκο,

εμβαδόν και μέτρηση. Αυτή η πρώτη επαφή που προσφέρεται στα παιδιά με τα Μαθηματικά μέσω του παιχνιδιού, αποτελεί τη βάση για τη μετέπειτα ανάπτυξη των μαθηματικών δεξιοτήτων και την ανάπτυξη της αφαιρετικής τους σκέψης (Goldstein, 2012).

Μια ακόμα πτυχή της δημιουργικής σκέψης αποτελεί και η επίλυση προβλήματος, η οποία έχει τις ρίζες της στο παιχνίδι. Το παιχνίδι προάγει τη δημιουργική σκέψη των παιδιών, καθώς τα παιδιά παίζοντας με άλλους/ες εξασκούν τις δεξιότητες επίλυσης προβλήματος. Καθώς χρησιμοποιούν τη φαντασία τους στο παιχνίδι, γίνονται περισσότερο δημιουργικοί, βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις, αναπτύσσουν δικές τους στρατηγικές και γενικότερα υιοθετούν απέναντι στη μάθηση μια προσέγγιση επίλυσης προβλήματος (Isenberg & Jalongo, 2006). Εξάλλου το παιδί παίζοντας με πράγματα του περιβάλλοντος μαθαίνει το μέγεθος, το βάρος, το χρώμα και το σχήμα των υλικών. Έτσι το παιχνίδι γίνεται ένας ενεργητικός τρόπος μάθησης, μια ενεργητική επικοινωνία με τον κόσμο. Συγκεκριμένα ενισχύουν στο άτομο την ικανότητα προσοχής, συγκέντρωσης, τη επιμονή και το συναίσθημα της υποχρέωσης και της συνέπειας απέναντι στο έργο που του ανατίθεται ή που μόνο του αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει (Παπαδόπουλος, 1997). Είναι σημαντική η συμβολή του παιχνιδιού στην επίτευξη μιας θετικής πνευματικής και ψυχικής κατάστασης, που ευνοεί το ξεδίπλωμα των νοητικών ικανοτήτων του παιδιού στις περιπτώσεις της υποχρεωτικής μάθησης (Κάππας, 2005).

Η γλώσσα είναι ένα πολύπλοκο συμβολικό σύστημα που αντιπροσωπεύει αντικείμενα, ιδέες, συναισθήματα και γεγονότα. Καθώς μεγαλώνει το παιδί, αρχίζει η ανεξαρτητοποίηση του και η επέκταση των εμπειριών του. Οι γλωσσικές του ικανότητες επεκτείνονται και το παιχνίδι είναι η πιο σημαντική του έκφραση και προετοιμασία για τη ζωή και την εργασία, καθώς και το μέσο ανάπτυξης της γλώσσας και της επικοινωνίας του (Παπαδόπουλος, 1997).

Το παιχνίδι συντελεί στην ανάπτυξη του εγκεφάλου και τη γλωσσική ανάπτυξη. Βελτιώνεται ως εκ τούτου η ικανότητα αντίληψης της συναισθηματικής κατάστασης των άλλων και η δυνατότητα προσαρμογής στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες (Goldstein, 2012). Η γλωσσική ικανότητα αποτελεί ένα πολύ επίπεδο σύστημα κανόνων, το οποίο δομείται κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου και κατακτάται ανάλογα με τις ιδιαίτερες και έμφυτες ικανότητες μάθησης του ατόμου (Γκόττε, 2002). Συγκεκριμένα, στη γλωσσική ικανότητα αυτό που λαμβάνεται υπόψη είναι η ικανότητα της έκφρασης με λόγια και απόκτησης λεξιλογίου, το οποίο όλο και αναπτύσσεται. Τα παιδιά μαθαίνουν πώς να χρησιμοποιούν τη γλώσσα με πολλούς τρόπους, όπως για παράδειγμα εκφράζοντας τη γνώμη τους (Sheridan, 1999).

Το παιχνίδι όμως, πέραν του ότι είναι δείκτης της γλωσσικής εξέλιξης, βοηθά το ίδιο το παιδί να αναπτύξει τη γλωσσική του ικανότητα. Δυνατότητες συμβολής του παιχνιδιού στην ανάπτυξη τόσο της σκέψης όσο και της γλώσσας αναγνωρίζει ο Vygotsky σε όλες τις μορφές του (Πανταζής, 1997). Το παιχνίδι και η γλωσσική ανάπτυξη ενισχύονται αμοιβαία και ακολουθούν παράλληλες πορείες, ειδικότερα στις μικρές ηλικίες. Καθώς το παιχνίδι γίνεται πιο σύνθετο, το ίδιο γίνεται και με τη γλώσσα, το λεξιλόγιο και τις επικοινωνιακές δεξιότητες του παιδιού. Τέλος, ο Westman (2003) πιστεύει ότι ίσως υπάρχει μια σύνδεση μεταξύ της αυτοπεποίθησης που έχουν τα παιδιά, καθώς παίζουν και της γλωσσικής τους ανάπτυξης. Τα παιδιά που ενθουσιάζονται με το παιχνίδι και προσπαθούν να το εξελίξουν, τείνουν να είναι περισσότερο γλωσσικά ανεπτυγμένοι και με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στη χρήση της γλώσσας (Goldstein, 2012).

3. Συμπεράσματα

Πολλές και ποικίλες έρευνες και μελέτες από σύγχρονους παιδαγωγούς κατέληξαν σε πολύ σπουδαία συμπεράσματα για το παιχνίδι, που αποτελούν τη βάση για τους νέους προσανατολισμούς της σχολικής αγωγής. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα αυτά το παιχνίδι είναι μια αυθόρμητη και έμφυτη δραστηριότητα, που ταυτόχρονα συνοδεύεται από συναισθήματα ευχάριστα. Ωστόσο σε συσχέτισμό με τη συνολική εξέλιξη του ανθρώπου προωθεί αβίαστα τη σωματική και ψυχο-πνευματική εξέλιξη του ατόμου σε όλες τις βαθμίδες της παιδικής και εφηβικής ηλικίας και ευνοεί την αβίαστη κοινωνική προσαρμογή του (Decroly & Monchamp, 1975).

Το παιχνίδι πλέον έχει αναγνωριστεί ως το απόλυτο παιδαγωγικό μέσο. Η ίδια η ετυμολογία της λέξης προδίδει την εκπαιδευτική της φύση, αλλά χωρίς να υστερεί η διασκεδαστική χροιά της. Το παιχνίδι είναι καθοριστικής σημασίας για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, διαμορφώνοντας την ψυχοκοινωνική και ψυχοκινητική του υπόσταση, εξελίσσοντας το γλωσσικά, συναισθηματικά και καλλιερμώντας τις γνωστικές του δεξιότητες. Όταν το παιδί δεν έρχεται σε επαφή με το παιχνίδι, είναι πιθανόν ένας από τους παραπάνω τομείς ανάπτυξης να υστερεί, πράγμα που δείχνει πως η ενασχόληση του με το παιχνίδι είναι αναγκαία.

Υπήρξαν πολλοί παιδαγωγοί που ασχολήθηκαν με το παιχνίδι, διατυπώνοντας ο καθένας τη δική του θεωρία. Οι περισσότεροι συμφωνούν στην άποψη ότι το παιχνίδι είναι ο σημαντικότερος παράγοντας ανάπτυξης του παιδιού. Κύριο γνώρισμα των θεωριών είναι ότι παίζουμε, για να καταναλώσουμε την ενέργειά μας και να ψυχαγωγηθούμε, πράγμα που πολλές φορές το έχουμε περισσότερο ανάγκη από την ίδια την ανάπαυση (Αντωνιάδης, 1994). Την παιδαγωγική αξία του παιχνιδιού έχουν αναγνωρίσει διάφοροι διεθνείς οργανισμοί, που ασχολούνται με την εκπαίδευση των μικρών παιδιών, υιοθετώντας αναλυτικά προγράμματα βασισμένα στο παιχνίδι. Υποστηρίζουν ότι απαιτείται ένα ασφαλές και πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, το οποίο θα ενισχύει τη φυσική και κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των μικρών παιδιών, με το παιχνίδι να αποτελεί μια ουσιώδη και συνιστώσα αξία των αναπτυξιακά κατάλληλων πρακτικών (Ντολιοπούλου & Γουργιότου, 2008).

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι το παιχνίδι είναι σπουδαίο στη ζωή του παιδιού, καθώς συμβάλλει στην εξέλιξη του. Το παιχνίδι είναι δικαίωμα του παιδιού. Με αυτό βρίσκει ένα μέσο επικοινωνίας που δεν εκφράζεται με λόγια, εκδηλώνει την ενεργητικότητά του, ασκεί τη σωματική του δύναμη, εξελίσσει τις αισθήσεις του, τη φαντασία του και αποκτά ευχέρεια και επιδεξιότητα. Το παιχνίδι για το παιδί δεν είναι μόνο κάποιο χαρακτηριστικό για την ηλικία του, ούτε και κάποια απλή ανάγκη, αλλά είναι η ίδια του η ζωή. Από τον καιρό που συστήθηκαν οργανωμένες κοινωνίες, εμφανίστηκε η συνειδητή άσκηση, την οποία πρώτοι οι Έλληνες χρησιμοποίησαν στην αγωγή του ανθρώπου, γιατί αντιλήφθηκαν τη σημαντική αξία της στην ομαλή πνευματική και σωματική ανάπτυξή του.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Decroly, O., & Monchamp, M. (1975). *Παιδαγωγικά παιχνίδια για μικρά παιδιά* (2nd ed.). Αθήνα: Δίπτυχο.

Feeney, S., Christensen, D., & Moravcik, E. (1996). *Who am I in the lives of children?* Englewood Cliffs, NJ: Merril.

- Ginsburg, K. R., et al. (2007). The importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent-child bonds. *Pediatrics*, 119(1), 182–191.
- Goldstein, J. (2012). *Play in children's development, health and well-being*. Brussels: Toy Industries of Europe (TIE).
- Huizinga, J. (1970). *Homo ludens: A study of the play-element in culture*. London: Paladin.
- Hyson, M. (2004). *The emotional development of young children: Building an emotion-centered curriculum* (2nd ed.). New York: Teachers College Press.
- Isenberg, J., & Jalongo, M. (2006). *Creative thinking and arts-based learning*. Pearson Allyn Bacon Prentice Hall, 53–55.
- Kostelnik, M. J., Soderman, A. K., Whiren, A. P., Rupiper, M. L., & Gregory, K. M. (2015). *Guiding children's social development and learning: Theory and skills* (8th ed.). Stamford, CT: Cengage.
- Maxim, G. W. (1989). *The very young child* (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Merrill/Prentice-Hall.
- Petrovic-Soco, B. (2013). Symbolic play of children at an early age. *Croatian Journal of Education*, 16(1), 235–251.
- Piaget, J. (1963). *Psihologija inteligencije*. Beograd: Nolit.
- Sheridan, M. (1999). *Play in early childhood: From birth to six years*. London: Routledge.
- Vygotsky, L. (1978). The role of play in development. In *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wilson, E. O. (1975). *Sociobiology: The new synthesis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Αντωνιάδης, Α. (1994). *Το παιχνίδι*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Αυγητίδου, Σ. (2001). *Το παιχνίδι: Σύγχρονες ερμηνευτικές και διδακτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω Γ. Δάρδανος.
- Βελαώρας, Π. (2016). *Το παιδί, το παιχνίδι και η ένταξή του στη μαθησιακή διαδικασία*. Αθήνα: Nirapharm, Scientific Journal Articles.
- Γαλανάκη, Ε. (2004). *Ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις στο χώρο της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Γέρος, Θ. (1984). *Το συμβολικό παιχνίδι: Βάση και αφετηρία καλλιτεχνικής δραστηριότητας στο σχολείο*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Γκόττε, Ρ. (2002). *Γλώσσα και παιχνίδι στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ζαράγκας, Χ. (2012). Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του βαθμού κινητικής μάθησης και της κοινωνικής δράσης μέσα από ομαδικές κινητικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 5, 5–30.
- Ζαχοπούλου, Ε. (2009). *Η φυσική αγωγή στην αρχή του 21ου αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδης.
- Κάππας, Χ. (2005). *Ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία*. Αθήνα: Ατραπός.
- Καραμολέγκου, Ν. (2012). Το παιδικό παιχνίδι ανάλογα με την ηλικία του παιδιού. *Flow Magazine*.
- Κιαμίλη, Φ., Νικολακάκη, Μ., & Σώφρονα, Ε. (2002). *Αγωγή προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Κουρετζής, Λ. (2008). *Το θεατρικό παιχνίδι και οι διαστάσεις του*. Αθήνα: Ταξιδευτής.
- Κυνηγού-Φλάμπουρα, Μ. (2006). *Μουσικά ρυθμικά και κινητικά παιχνίδια*. Αθήνα: Διάπλαση.
- Μακρυνιώτη, Δ. (2000). *Παιδί και παιχνίδι στη νεοελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Α. (2009). *Δυσκολίες μάθησης: Ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαρκαντωνάτος, Γ., Μοσχόπουλος, Θ., & Χωραφάς, Ε. (2005). *Μικρό λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μιχαλοπούλου-Δημάκη, Ε. (1996). *Μορφές δραστηριοτήτων του νηπιαγωγείου*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Ντολιοπούλου, Ε., & Γουργιώτου, Ε. (2008). *Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση: Με έμφαση στην προσχολική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πανταζής, Σ. (1997). *Η παιδαγωγική και το παιχνίδι-αντικείμενο στο χώρο του νηπιαγωγείου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαδημητρακόπουλος, Κ. Γ. (1996). *Πίσω από τη βιτρίνα των παιχνιδιών*. Αθήνα: Φωτοδότες.
- Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (1997). *Ψυχολογία*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Σιβροπούλου, Ρ. (1998). *Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου στο πλαίσιο του παιχνιδιού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σκουμπουρδή, Χ., & Καλαβάσης, Φ. (2012). Ο ρόλος του παιχνιδιού στη μαθηματική εκπαίδευση: Ανταγωνιστικές στάσεις και ψευδαίσθηση ομοθυμίας. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 47, 138–154.
- Σπανάκη, Ε. (2014). *Επίδραση ψυχοκινητικής αγωγής με στοιχεία θεατρικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη νηπίων με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.
- Τεγόπουλος-Φυτράκης. (1991). *Ελληνικό λεξικό*. Αθήνα: Αρμονία.
- Τραυλός, Α. (1998). *Ψυχοκινητική ανάπτυξη παιδιών ηλικίας 2–7 χρονών*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Χατζηνεοφύτου, Δ. (2009). *Τα πρώτα έξι χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

